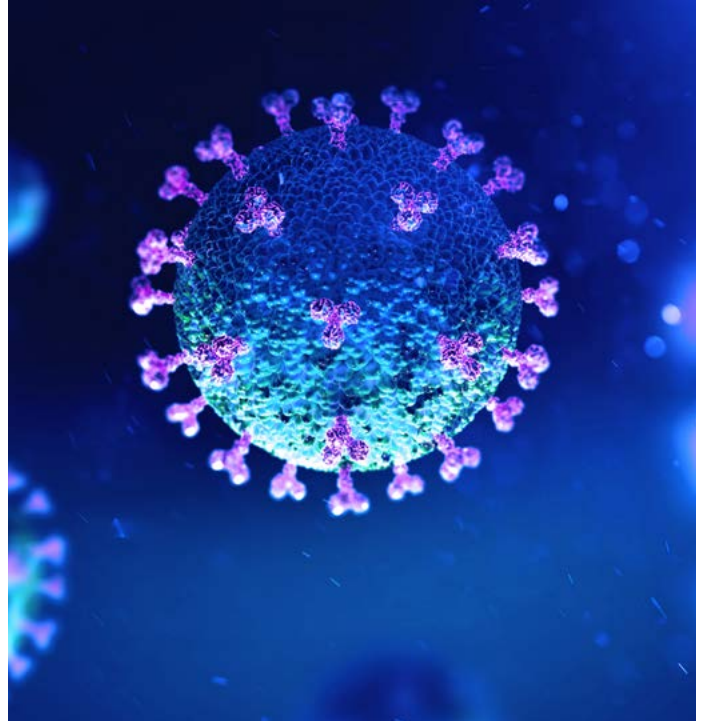

Koronavirüsün Küresel Ekonomik Güvenliğe Etkileri

Dünyanın dört bir yanında yüz binlerce insanı etkileyen ve binlerce kişinin hayatını kaybetmesine sebep olan COVID-19 salgınının dünya ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerinin tahmin edilenden de ciddi seviyelere ulaşacağı, hatta kalıcı ekonomik hasar bırakma ihtimalinin de yüksek olduğu biliniyor¹. Çin'in üretim merkezi olarak gösterilen Wuhan şehrinde başlayarak dünyaya yayılan salgının Çin başta olmak üzere pek çok ülkede üretimi yavaşlatması artık kesinleşti denilebilir. Sadece Aralık 2019'da elektronik ürünler başta olmak üzere yaklaşık 238 milyar dolarlık ihracat hacmine sahip olan Çin'de pek çok sektörde üretimin durmasının küresel çapta bir krize sebep olabileceği², ayrıca panik sebebiyle insani tüketimin artmasıyla ilerleyen dönemde temel tüketim maddeleri ve ilaç bulmada sıkıntılar yaşanabileceği belirtiliyor. Uluslararası seyahatlerin durma noktasına geldiği bu dönemde başta havacılık ve turizm gibi sektörlerin olumsuz etkilenmesi beklenirken, kriz sürecini iyi yöneterek salgını baskı altında tutan ülkelerin dahi küresel politik ve ekonomik baskılara karşı savunmasız olduğu ifade ediliyor³.

Salgından Önce Ekonomi Stabildi

Salgından önce dünya ekonomisinin stabil ilerlediğinin altını çizen Mart 2020 tarihli OECD raporunda, yaşanan ekonomik darboğaz sebebiyle Çin'de gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) büyümesinin 2019'da yüzde 6,1, 2020'de ise yüzde 4,9 oranında azaldığı ve iyileşme sürecinin ise ancak 2021'de başlayabileceği ifade ediliyor. Japonya, Kore ve Avustralya'nın ekonomilerinin de benzer bir çizgide ilerleyeceği belirtilen raporda, diğer ülke ekonomilerinin daha hafif etkileneceği, ancak tedarik zinciri ve ekonomiye duyulan güvenin ciddi seviyede hasar alacağını altı çiziliyor. 2020'de küresel büyümenin, virüs salgınından önce tahmin edilen rakamın yarısına, yani yüzde 1,5'e düşeceği ifade edilirken, sağlık sektörü başta olmak üzere salgından etkilenen sektörlerle ve onların çalışanlarına yardım etmek için yatırımlara hız kazandırılması gerektiği vurgulanıyor⁴.

Dünya Merkez Bankaları Devreye Girdi

Tam da bu sebeple Türkiye de dahil dünya merkez bankalarının faizi düşürüp, reel sektöre kredi akışının sürdürülebilmesi için bankalara ekstra likidite sağlaması sözkonusu. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası 17 Mart'ta yapılan toplantının ardından küresel ticaret hacmindeki zayıflama ve seyahat kısıtlamaları sebebiyle enflasyon tahmini üzerindeki aşağı yönlü risklerin artması üzerine faizi 100 baz düşürerek yüzde 10,75'ten yüzde 9,75 seviyesine çektiğini açıklamıştı⁵. ABD Merkez Bankası ise salgının ardından faiz oranını yüzde

1 <https://www.usatoday.com/story/money/2020/03/20/dow-markets-coronavirus-aid-hopes/2882736001/>

2 <https://www.statista.com/statistics/271616/monthly-value-of-exports-from-china/>

3 <https://www.weforum.org/agenda/2020/02/why-is-coronavirus-a-global-business-risk/>

4 <https://www.oecd.org/economic-outlook/>

5 <https://www.cnnturk.com/video/ekonomi/son-dakika-merkez-bankasindaki-korona-toplantisi-sonrasi-faiz-indirimi>

0-0,25 aralığına çekmiş ve piyasaları rahatlatmak için 700 milyar dolarlık bir parasal genişleme programı duyurmuştu⁶. ABD Merkez Bankası 75 milyar dolarlık hazine tahvili ve 50 milyar dolarlık menkul kıymet alımı yapılacağını ve 2008 krizinde başlatılana benzer bir programa start verdiğini duyurmuştu^{7,8}. Sadece ülke içi değil, küresel ekonomiye likidite sağlama girişiminde bulunan ABD Merkez Bankası; Avustralya, Brezilya, Danimarka, Kore, Singapur, İsveç, Meksika, Norveç ve Yeni Zelanda merkez bankalarına swap yolu ile dolar fonlaması yapacağını açıkladı. Miktarı 30 ila 60 milyar dolar arasında değişen fonlamanın süresi 6 ay. Ülkenin Kanada, İngiltere, Japonya, ECB ve İsviçre merkez bankalarıyla da benzer bir anlaşması mevcut. Söz konusu swap hareketi ülkelere borç ödeme konusunda ciddi bir destek olarak öne çıkıyor⁹.

FED'in attığı ilk adımların piyasalar tarafından panik olarak değerlendirilip küresel borsalarda derin satışların devam etmesinin ardından ise bankadan bu kez tarihi bir adım geldi. Banka "FED, piyasa işleyişini sorunsuz hale getirmek ve para politikasının daha geniş finansal koşullara ve ekonomiye etkin yansımaları sağlamak için Hazine tahvilleri ve devlet dairelerinin mortgage destekli tahvillerini ihtiyaç duyulan miktarda satın alacaktır ve aynı zamanda devlet dairelerinin ticari mortgage destekli menkul kıymetlerini de alacaktır" açıklamasıyla sonsuz parayla finansal varlıkları satın alacağını duyurdu.

Atılan bu büyük adımlar ekonomistlerce son derece riskli olarak yorumlanıyor. Örneğin ABD'nin swap kararı ülkede sert eleştiriler almaya devam ediyor. Ancak Rusya ile İran arasında bir süre önce yaşanan petrol fiyatlandırma savaşı ve ardından gelen salgınla petrole olan talebin azalması petrol fiyatlarının düşmesine ve küresel piyasalarda krize; borsaların rekor düşüşler yaşamasına sebep olmuştu¹.

Hangi Ülke Ne Kadarlık Destek Paketi Duyurdu?

ABD ve Türkiye dışında Koronavirüs ile mücadele kapsamında teşvik paketleri Almanya'da 614 milyar dolar, İngiltere'de 412 milyar dolar, Fransa'da 373 milyar dolar, İspanya'da ise 216 milyar dolar olarak açıklandı. Bu fonlar vatandaşlara maddi yardım, vergi iyileştirmeleri, sosyal güvenlik primi ödemeleri ve sağlık sektörüne destek gibi çalışmalarda değerlendirilecek¹⁰.

Mart 2020'de yayımlanan McKinsey COVID-19 raporunda salgının ekonomik etkileri, onunla savaşmakta kullanılan yöntemlere göre ikiye ayrılıyor. Çin başta olmak üzere pek çok ülkenin uyguladığı karantina, seyahat ve sokağa çıkma yasağı gibi kapsamlı ve agresif önlemler Güney Kore'nin "aşamalı kontrol" planıyla karşılaştırılırken; ilk uygulamanın bireysel ve profesyonel harcamaları azaltarak ekonomik durgunluğa sebep olduğu, bu süreçte işsizliğin artarak iflasların önünü açacağı ifade ediliyor. İlk uygulamada düşük faiz oranları sebebiyle durumun finansal piyasalara etkisinin yılın ilk çeyreğinde sınırlı bir seviyede kalacağı, ancak kısıtlı mali önlemlerin ikinci ve üçüncü çeyrekte ortaya çıkacak ekonomik hasarı kompanse etmede yetersiz kalacağı ifade ediliyor. Bu planda dünya çapında GSYH'nin de bir miktar düşeceği belirtiliyor. Güney Kore ve İngiltere'nin kabul ettiği kontrollü yayılım uygulaması için ise talebin azalmasıyla tüketimin düşmesi ve işten çıkarmaların, iflasların diğer uygulamadan farklı olarak 2020'ye yayılacağı, finansal sistemin ciddi sorunlar yaşayacağı ancak tam ölçekli bir finansal krizin engellenebileceği, yine de küresel ekonominin ciddi zarar göreceği itiraf ediliyor¹¹.

Mart ayının ilk günlerinde açıklama yapan dünyaca ünlü ekonomist Nouriel Roubini de, McKinsey raporundakine benzer, olumsuz bir tablo çizmişti. Salgının ekonomik büyümeyi düşüreceği, maliyet ve enflasyonu artıracığı konusunda uyarı Roubini; para politikalarının bu sorunu çözmede yetersiz kalacağını

6 <https://www.cnbc.com/2020/03/15/federal-reserve-cuts-rates-to-zero-and-launches-massive-700-billion-quantitative-easing-program.html>

7 <https://www.cnnturk.com/ekonomi/son-dakika-abd-merkez-bankasindan-koronavirusle-ilgili-yeni-tedbirler>

8 <https://www.usatoday.com/story/money/2020/03/19/coronavirus-new-fed-loans-ease-strains-among-money-market-funds/2872957001/>

9 <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-19/fed-starts-dollar-swap-lines-with-nine-additional-central-banks>

10 https://www.independentturkish.com/node/149186/ekonomi_/koronavirüs-ile-mücadeleye-hangi-ülke-ne-kadar-bütçe-ayırıldı

11 <https://mck.co/2QFJF4A>

söylemişti. Şu aşamada merkez bankalarının destekleyici adımlar atmasının ancak geçici bir iyileşme sağlayabileceğini belirten Roubini, bu iyileşmenin de virüsün ve ekonomik etkilerin yayılmasıyla ortadan kaybolacağı konusunda uyarıyordu¹².

Küresel Zarar 2 Trilyon Doları Bulabilir

Peki durum gerçekten o kadar kötü mü? Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Ajansı yayımladığı raporda¹³ Koronavirüs salgınının küresel ekonomiye vereceği zararın en az 1 trilyon dolar olacağını belirtmişti. Raporda petrol fiyatlarındaki düşüşün panik ortamını beslediği ifade edilirken, en kötü senaryoda dünya ekonomisinin sadece yüzde 0,5 oranında büyüyebileceği ve bunun da 2 trilyon dolarlık zarar anlamına geldiği vurgulanmıştı. Raporda merkez bankalarının alacağı önlemlerin yetersiz kalacağı yinelenirken, hükümetlerin doğru bir makroekonomi politikası yürütmesi gerektiği; özellikle kamu yararını gözeterek çalışanlara, şirketlere ve topluluklara yönelik agresif mali harcamalar yapması gerektiği öne sürülmüştü.

Hükümetlerin çalışan kesime ciddi destek vermesi gerektiği devamlı yinelenen bir gerçek. Uluslararası Çalışma Örgütü de (ILO) 18 Mart'ta paylaştığı raporda¹⁴ salgına dair iki farklı senaryo ele alıyor. Raporda, salgının uzun sürmesi durumunda ortalama 24,7 milyon, kısa sürmesi durumunda ise ortalama 5,3 milyon insanın işsiz kalacağı öngörülürken, 2008 küresel ekonomik krizinde bu rakamın 22 milyon olması, durumun vahametini gözler önüne seriyor. İşsizlik dalgasının önce üretim ve hizmet sektörlerini etkileyeceği, çalışan kesimin dahi fakirleşeceği düşünülüyor. Rapora göre bu furyaya karşı en savunmasız durumda olanlar özellikle düşük maaşlı işlerde çalışan gençler, yaşlılar, kadınlar ve göçmenler.

Otomotiv Sektörüne Dair Öngörüler Olumsuz Yönde

Peki bu virüs ve dolayısıyla işsizlik salgınından hangi sektör, nasıl etkilenecek? Dünyanın düşük maliyetli üretim merkezi olarak tanımlanan Çin'de yüz milyonlarca insanın karantinaya alınması ve fabrikaların kapanması sebebiyle teknoloji, otomotiv, tüketim ürünleri, medikal ve diğer sektörlerde tedarik zincirinin hasar alabileceği düşünülüyor³. Örneğin üretim zincirini genelde iki aylık stok ile sürdüren otomotiv sektöründen General Motors, Fiat Chrysler, Toyota, Tesla gibi firmalar Çin'deki fabrika ya da tedarikçilerinin yerine üretim operasyonlarını Kuzey Amerika ya da Avrupa başta olmak üzere başka bölgelerde sürdürmeyi hedefliyor. Üretim merkezleri Japonya ve Güney Kore olan Nissan Motor, Kia Motors ve Hyundai Motor da üretime ara vermek durumunda kaldı¹⁵. General Motors işçilerinin sadece 40 gün süren grevinin şirkete maliyetinin dört milyar dolar civarında olduğunu da ekleyelim¹⁶.

LMC Automotive isimli araştırma firması 2020 yılına ilişkin öngörüsünde hafif hizmet aracı satışlarının yüzde 4 azalacağına yer verdi. Moody's Investor Service ise dünya çapında araç satışlarında yüzde 0,9'luk düşüş öngörüsünü yüzde 2,5 olarak revize etti. Diğer yandan hem General Motors hem de Ford Motor'un hisse değerinin bu sene çift haneli yüzdelerde düşmesi, Tesla'nın bu sene yüzde 59,7 yükselen hisse değerinin ise 21 Şubat'tan bu yana yüzde 25,9 azalması da dikkat çekici.

Havacılık ve Turizm Sektörleri de Zor Durumda

COVID-19'un havacılık sektörüne etkisinin ise SARS'ın verdiği hasarı geçeceği tahmin ediliyor¹⁷. Dünya çapında 290 havayolu şirketini temsil eden Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği (IATA) küresel havacılık endüstrisinin bu krizden çıkmak için 150 ila 200 milyar dolar arasında yardıma ihtiyaç duyduğunu açıklamıştı¹⁸.

12 https://www.ntv.com.tr/ekonomi/roubiniden-corona-virus-yorumu,IjP_4jB0rkGWJvypRZ-5bg

13 <https://unctad.org/en/pages/newsdetails.aspx?OriginalVersionID=2300>

14 https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_738753.pdf

15 <https://www.cnbc.com/2020/02/29/automakes-scramble-for-parts-prepare-war-rooms-as-coronavirus-spreads.html>

16 <https://www.cnbc.com/2019/10/29/uaw-strike-cost-gm-about-3point8-billion-for-2019-substantially-higher-than-estimated.html>

17 <https://www.brinknews.com/the-novel-coronavirus-may-damage-aviation-more-than-sars/>

18 <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-17/airlines-need-up-to-200-billion-to-survive-virus-iata-warns>

Avustralya'nın havayolu şirketi Qantas'ın ise yolcu sayısındaki düşüş sebebiyle bu sene 100 milyar dolar kaybedebileceği konuşuluyor¹⁹.

Havacılıkla bağlantılı bir diğer sektör olan turizmde de işler pek iç açıcı değil. Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi (WTTC), sadece üç aylık seyahat hacim kaybının neticesinde 30 milyonu Asya ve 7 milyonu Avrupa'da olmak üzere dünya çapında toplam 50 milyon turizmcinin işsiz kalabileceğini, bunun da tüm çalışanların yaklaşık yüzde 12-14'üne tekabül ettiğini açıkladı. Küresel gayri safi milli hasılanın yüzde 10'una karşılık gelen turizm sektöründe iyileşmenin 10 aya kadar sürebileceği²⁰, salgının getirdiği negatif etkilerin 2021 yılına dek devam edebileceği konuşuluyor²¹.

Bütün dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgınının küresel büyümeyi durdurarak ekonomiye vereceği zarar 2 trilyon doları bulabilir. Dünyanın düşük maliyetli üretim merkezi Çin'de pek çok fabrikanın kapanmasının ardından şirketler, tedarik zincirini sürdürmek için alternatif yollar arıyor. Diğer yandan hükümetler milyarlarca dolarlık cömert yardım paketleri ve agresif önlemlerle krizin etkilerini en aza indirmeye çalışıyor.

Diğer yandan, Amerikan Yiyecek ve İlaç İdaresi (FDA) salgının ardından ülkede ilaca erişimde sıkıntılar yaşanabileceğini duyurdu. Pek çok aşı ve ilacın hammaddesinin Çin'den gelerek Hindistan'da üretildiği belirtilirken, şu anda iki ay yetecek hammadde stoku olduğu belirtiliyor. Avrupa Birliği Sağlık Komisyonundan Stella Kyriakides ise Avrupa için herhangi bir stok sıkıntısının olmadığını duyurdu²².

Pek çok sektörün COVID-19 salgını sebebiyle zor günler geçireceği artık kesinleşmiş durumda. Sözkonusu etkilerin savunma ve güvenlik sektörlerinde de kısa ve orta vadede bütçesel krizlere yol açabileceği değerlendiriliyor. Ekonomistler ve bilim insanları salgının etkilerini en aza indirecek kesin çözümü henüz bulabilmiş değil. Ancak bu süreçte hükümetler; gerek vatandaşlarına gerekse özel sektörden kurumlara ciddi teşvikler sunarak sözkonusu krizin etkilerini en aza indirmeye çalışıyor. Pek çok rapor zarar öngörülerine dair kesin veri sunmaktan kaçınıp birden fazla senaryoya ilişkin geniş aralıklı tahminler sunarken; asıl hasarın boyutunu, salgının ne kadar uzun süreceği belirleyecek.

Ekonominin Güvenliği

Bu tür öngörülemez kriz dönemlerinde teşvik ve önlem paketlerinin ötesinde orta ve uzun vadeli planlamaların da hızlı ve esnek biçimde organize edilmesi son derece önem taşıyor. Zira ülkelerin toplam kapasiteleri çok karmaşık bir olgu. Bu olgu içerisinde birbirini sürekli ve farklı boyutlarda etkileyen birçok faktör var. Bunlar arasında insan faktörü, coğrafya, teknoloji, ekonomi, savunma ve güvenlik, teknoloji sayılabilir. Toplam kapasitenin kabul edilebilir seviyede sürdürülebilirliği çok kritik bir kavram. Sürdürülebilirlik için öncelikle çok boyutlu, sağlam bir güvenlik kurgusu gerekmektedir. Bu güvenlik kurgusunun olmazsa olmazı ekonominin güvenliğidir. Ekonomik güvenlik aslında sürdürülebilir bir ekonomik yapı ile bugün yaşamış olduğumuz şok (COVID-19) gibi ani ve etkili dalgalanmalara karşı hızlıca adapte olabilmek ve bu alanda elastikiyet (*resilience*) kabiliyetine sahip olabilmektir. Bu konunun öneminin özellikle yaşadığımız bugünkü şartlarda bir kat daha fazla anlaşılması gerekiyor. Ekonomik güvenlikte yaşanacak uzun süreli bir kırılma ve kapasite düşüklüğü ülkelerin toplam kapasitelerinde ve güvenliklerinde büyük zafiyet doğuracaktır. Dolayısıyla ekonomik kapasitenin sürekli izlenmesi ve bugün yaşanan pandemi şokunun etkilerinin doğru bir şekilde analiz edilmesi önemlidir.

19 <https://www.theguardian.com/business/2020/mar/10/qantas-slashes-flights-as-coronavirus-hits-passenger-numbers>

20 <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/world-travel-coronavirus-covid19-jobs-pandemic-tourism-aviation/>

21 <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-02-13/coronavirus-s-effect-on-tourism-will-carry-into-2021-experts-say>

22 <https://www.fiercepharma.com/manufacturing/fda-anticipates-drug-and-device-disruptions-as-china-outbreak-plays-out>